

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ЛЮДИНОМІРНА ОСВІТА ЯК ГОЛОВНА ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-НООСФЕРО-СТАЛОГО ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ ЯК СТРАТЕГІЇ ВИЖИВАННЯ ЛЮДСТВА

О. Г. Задорожна

к. е. н., доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України

О. В. Хомин, к. е. н.

*Освіта, що впливає на душу, волю і характер людини,
повинна бути завжди і в першу чергу орієнтована на людину.*

Це відноситься й до тієї освіти, яка покликана служити нуждам економіки.

Л. Ерхард

Специфіка сучасної університетської освіти в глобальному кризовому світі визначається, тим, що, з одного боку, для виживання людства потрібно виходити з того, що значно зростає роль сфери освіти, яка має стати одним із головним пріоритетом глобальних трансформацій руху спасіння-відновлення істинного людського і людяного суспільства; з іншого боку, стала очевидною свідомо сформована нездатність сучасної системи освіти розв'язувати своє головне завдання — формування **цілісної розумно-мислячої особистості**, яка вміє через самопізнання себе і осягнення реальності сприймати **життя як цілісність**. Тому «важко знайти більш дисфункціональну і застарілу інституцію, ніж освіта, навіть у країнах з передовою економікою» [1, с. 285].

Головна біда нинішньої системи освіти зводиться до того, що «замість того, щоб пробуджувати в людини цілісний розум, освіта змушує її підлаштовуватися під загальноприйнятий шаблон і цим заважає їй сприймати себе як цілісний процес. Багаточисельні спроби вбачати проблеми існування лише в окремо взятій сфері життя свідчать про абсолютну відсутність розуміння» [2, с. 11] (виділено нами — *O. З., O. X.*). Проблема полягає у тому, що студенти мають *переживати, передумувати*, а ще більше мати *пристрась думати, мислити*, бо саме це перетворює студента у *суб’єкта*, який зводиться до мислячого, свідомого Я. Саме навчати студентів **аксіологічному, ціннісному, смисловому мисленню** має сучасний університет, коли **виживання людини/людства стає першочерговим питанням буття**, коли постала у весь зрист проблема збереження людського роду, де **людяність** є найбільш глибинним специфічним *архетипом* функціонування і розвитку суспільства.

В останні десятиліття неоліберальні (де)реформи освіти, породжуючи схематичну подобу навчання логічному мисленню як розвитку *інтелекту-розрахунку*, призводить до того, що освіта упускає з поля зору необхідність *мислити безпосередньо і щиро, людяно*. Вона не сприяє пізнанню і набуттю **істинних цінностей** людської життедіяльності. Прикро констатувати, що сучасні, так звані «освітні реформи», лише погіршують ситуацію, породжують кризові форми життедіяльності, сприяють процесам *деградації* людини і суспільства, нарощанню повсюдного *відчуження і розлюднення*.

Один із найбільш авторитетних мислителів сучасності Джілду Крішнамурті писав, що «освіта — це пізання **життя як цілісного процесу**... Освіта повинна допомагати нам відкривати *вічні цінності*, а не чіплятися за загальноприйняті догми та постулати... на жаль, нинішня система освіти робить із нас *послужливих бездумних виконавців*. Розвиваючи лише *інтелект*, вона залишає нас *внутрішньо неповноцінними, дурними і позбавленими творчого потенціалу*» [2, с. 15, 16] (виділено нами — *O. З., O. X.*). У пізнанні **цілісного життя** бачиться *сенс університетської освіти*, яка покликана дати людині **цілісне знання**, а не якісь тимчасові, призначенні для продажу на ринку, компетенції. Вони швидко змінюються, бо сучасна освіта в силу швидкоплинності дійсних змін життя обумовлює таку ситуацію, що уже через п'ять-шість років, поки отримує людина університетську освіту, *вимоги до компетенцій явно вже застарівають*. *Знання ж, особливо фундаментальні, озброюють розумінням цілісної реальності*, залишаються на все життя і дозволяють *швидко змінювати професійні компетенції*.

Імператив виживання людства, який опановує уми все більшої кількості мислячих про майбутнє людей, настійно вимагає, щоб мислення, котре традиційно і чітко проявилося в ХХ столітті як технічно-технологічне, механіко-матеріалістичне, обов’язково б було замінено і мало б *необхідно-вісхідну гуманістичну — людино-розмірну спрямованість*, вісхідну *духовно-моральнісну ціннісну основу і орієнтацію* [3]. У основі людино-мірності лежить пошук і розшифровка *смислів*, які перевищують логічність і раціональність, сціентизм і матеріалізм, бо, з одного боку, «природа не ділиться без залишку на розум» (Гьоте), а з іншого боку, справжня реальність — «незображенне» — в своїй цілісності є надлогічною і вловлюється лише *інтуїтивно*. Сучасне невгамовне прагнення до *штучної еклектики* — це та *дорога в нікуди*, яка не просто знаменує глухий кут, але веде в безодній небуття.

Освіта — це система, перш за все, **сенсопізнавальної розумової діяльності**, яка вводить людину в **Культуру, творить особистість**. Культура зовсім не зводиться до якоїсь зовнішньої музейності; головне в ній — відшукання і знання **сенсів, ідей і розуміння саме людяних смислів**. Тому освіта має дві органічні складові: **осягнення-навчання і виховання-олюднення**. Освітою можна називати тільки той процес, в якому ці **двоє складові** функціонують-реалізуються в **гармонійній єдності**. І освіченою людина стає тоді, коли вона не тільки має певний набір-запас знань (яким сьогодні властиво швидко змінюватися і застарівати), але і за допомогою **самопізнання** опановує-реалізує **високі духовно-моральні особистісні якості**.

По суті, освіта є **найбільш фундаментальною сферою розгортання людини-особистості**, бо саме **людяність** є тим висхідно-глибинним кодом людського ества. Освіта не може бути лише сферою формування раціонального інтелекту, який не запліднюється духовно-моральнісними цінностями і внутрішніми мотивами. Сучасна **духовна криза**, яка за визначенням багатьох сучасних авторитетних мислителів, є **главною засадою кризи нинішнього глобального світу**, де панує **раціонально-технократичних підходів** до сьогодення і майбутнього (*не*)людського суспільства.

Сьогодні можна виділити **новітню стадію антилюдяної університетської освіти** — стадію переходу від підприємницького університету до **дистанційно-віртуального університету**, який покликаний повністю демонтувати людський світ через повсюдне вживлення чіпів у індивідуальний мозок і використання досягнень нейрокібернетики для того, щоб «закачати» зміст електронного підручника безпосередньо в мозок студента, минаячи його свідомість, особистість і людські здібності. «Чіпована людина буде знати усе, що є в Інтернеті. Як його елемент. Internet of Everything — така вища мета постлюдської технонауки... Заклики до скорішого переходу до шостого технологічного укладу, суть якого полягає у тому, що вся матеріальна та інтелектуальна діяльність людей буде віддана автоматам, звучать все зичніше, ось-ось передуть у загальний радісний крик» [4, с. 177]. Ідея «церебрального форсингу» у своїй практичній реалізації означає «відмову від цілісності людини, руйнування її біосоціального = психофізіологічного континууму, знеславлення людей, які володіють почуттями, протиставлення їм «відібраних» лише раціонально мислячих індивідів, правильніше «мізків» [4, с. 178].

Проте **така трансформація** університетської освіти має **протилюдяний і антилюдський характер**, а тому необхідно кардинально змінювати його задля виживання людини/людства. Пануючий зараз підхід до ринкорієнтації університетської освіти несе смислову шкоду роду людському. «**Освіта**» стає низхідною, бо дає інформацію без знання. Для виживання людства на перший план має виходити смислове життезберігаюче поле університетської освіти, для чого вкрай «**необхідно відокремити освіту від ринку, а її результат — від товару**» [5, с. 86].

Різке погіршення якості освіти (не навчання! Хоча і навчання — також), а тепер уже — і вимивання гуманітарної складової вже знайшло втілення в **духовно-моральній деградації суспільства, розширенні маргінальності та соціальної ексклюзії, лавиноподібному падінні добробуту населення і абсолютному скороченню його чисельності**. «Люди втрачають знання про те, що є людина, і що належить їй робити, що є реальність, а що — примарність... Немає і не може бути ніякого людського вигданого проекту виходу з **апокаліптичної кризи**, бо вона є **наслідком руйнування людяності й людського інтелекту...** Вихід з апокаліптичної кризи можливий лише через **оздоровлення свідомості та розуму**, через повільне, що триває протягом декількох поколінь, **відновлення зруйнованої людяності та культури**» [6, с. 61, 62] (виділено нами — *O. З., O. X.*).

Одностороннє університетське економічне навчання нагадує навчання ремісниче, засноване на осколковій **економікс-ичній догматиці**, яка ігнорує суть соціально-економічних реалій, **не помічаючи їх ідеально-духовних начал**. Якщо немає **достовірної методологічної бази аналізу**, то наука та освіта обертаються певними поверхнево-спрощеними масовими наукоподібними дослідженнями. Вони знаменують звуження і **примітивізацію** відтворення пошуку істини-смислу, не дозволяють вільно дихати ні людині, ні природі, давлячи їх стрімко **технонооєфіросферою** (Ю. М. Осіпов), яка розширюється і **маніпулятивно спрошує дійсність та керує напівзанням**, яке стає характеристикою одномірних властивостей постлюдини.

В економічному освітньому просторі працюють окрім вчені, професори, зароджуються істинно наукові школи і рухи, які не тільки велими критично оцінюють все, що звершилося за останні два десятиліття, а й продуктивно розробляють **нове поле цілісного господарського світопізнання** на принципах **постнекласичної науки**. Перш за все, тут необхідно назвати школу філософії господарства (Ю. М. Осіпов), проблематику економічної універсумі (В. М. Тарасевич), соціально відповідальної трудової сфери (А. М. Колот, О. Ф. Новікова), теорію про трипостасну — духовно-біо-соціальну природу людини та проблеми усталення постнекласичної людинонірної господарствознавчої методології (Г. В. Задорожний) і деякі інші **одухотворені наукові течії** сучасної думки.

Універс-ум-на універс-ітетська освіта чітко виходить з розуміння **економіки як засобу розвитку**, а людини як **центрі духовної культури і центрі конструювання господарського універсу** (П. Тейяр де Шарден). Ця освіта має формувати **постнекласичний людинонірний світогляд** не як якийсь хаотично-клаптиковий, осколковий набір безлічі поверхнево-уривчастих спеціальних знань, але як **єдине, цілісне, цілокупне знання**

людини і світу, в якому вона господарює, цілісно реалізуючи свою роль творчого свободо-відповідального співрацівника Всесвіту.

Тривалий кризовий стан неокласичної науки, а більш точно — взагалі економічної науки виникає з її невігластва, що виражається в одновимірному підході до дослідження свого предметного поля — людської діяльності як процесу творення матеріального багатства-умови життєдіяльності людини. Традиційна механіко-матеріалістична економічна наука сприяє, сама того не зовсім розуміючи, розростанню глобальної кризи, життєвісству через розрив і роздроблення єдиного цілісного процесу життєвідправлення людини (господарство і господарювання) на осколки (економіка, матеріальне багатство) і зайнялася в процесі свого самоцільного, самодостатнього самовиправдання вивченням лише одного уламку — економічного — з розбито-мертвілого цілого. Триваюча повсюдно примітивно-схематична парадигма ринково-прибуткової економіки як самоцілі не тільки породила кризову економічну ситуацію, а й заклада і поширює спотворений антилюдянісний світогляд. Його наслідки зараз вже спостерігаються повсюдно. Концепт ринкової економіки, що підім'яв під себе всю економічну науку, господарське знання, став уже панівним існуючим сценарієм катастрофічності, протижиттєвості функціонування споживацького суспільства, яке в силу ущербності своєї головної мети, вже підтримає й свої основи, спотворюючи істинно людяні цінності господарської життедіяльності. Зараз вже говорять про формування гедоністичного суспільства задоволень, які витікають з тваринних інстинктів, а суто людяні цінності знецінюються й ігноруються політиками та футурологами.

В сучасній університетській освіті продовжується реалізація більшості догм, які сприяють поширенню осколкових теорій, на яких в більшості випадків розробляються «наукові» практичні рекомендації. Більшість з них при реалізації свідчить про нарощання кризового, а уже певно й апокаліптичного мислення, яке належно «розвиває» віртуально-маніпулятивні способи прискорення руху в ніщо, де ні людині, ні життю місця вже не передбачено.

Економічний ринково-егоїстично-корисливий світогляд, як тепер уже зрозуміло і очевидно розмірковуючій людині, стурбованій своїм і світовим порятунком, обернувся проти людини. Неоліберально-ринкова парадигма світоустрою спотворила саму суть людського життя, вона зважується до тутика нинішнього глобального проекту. Цілком зрозуміло, що продовжувати борсатися в цій антилюдяності означає лише на якийсь короткий час відтягувати загибель людства. Зараз практичне питання полягає не в тому, щоб продовжувати милуватися економічним гламурним осколком, який на перевірку опинився фальшивим діамантом в спотвореному освітленні, але в тому, щоб повернутися до осягнення-розуміння цілісності людської діяльності, відновити цілісний світогляд і цілісне знання і свідомими рішеннями і діями відродити господарство-господарювання (не одновимірну економіку-самоціль) як цілісну духовно-життедіяльнісну систему багатства-умови людяно-людської творчості-розвитку.

З точки зору необхідної для виживання людства університетської освіти, можна констатувати, що головна проблема сучасних вчених, насамперед економістів, знаходиться зовсім і не в економіці, а в тому, що вони виявилися не здатні змінити структуру свого мислення, бо все їх попереднє і теперішнє мислення є вельми проблематичним, навіть певною мірою протижиттєвим. Неусвідомлення, ігнорування цього, відрив від розуміння перезрілої необхідності змінити структуру свого мислення — ось сьогодні головна біда. З іншого боку, така біда визначає й актуальне завдання, в яке закладено потужний імпульс оновлення перш за все методології, а не тільки всього корпусу прикладних економічних досліджень, а й ціннісно раціональної економічної, вірніше — господарствознавчої університетської освіти.

Проблема ця не нова для науки: вона виникла на початку ХХ століття в галузі природознавства і була розв'язана виникненням квантової фізики, а потім космологією і в самому кінці століття — переходом в координати голограмічного мислення-розуміння Всесвіту. Багато економістів, які вважають себе особливою кастою обраних-недоторканних, не помітили цих радикальних змін в структурі наукового мислення. За установленою в економічному мисленні традиції, якось намагаючись перефарбувати лише фасад застарілої будівлі економічної науки, а не зміцнювати її фундамент, вони в переважній більшості залишаються в координатах мислення двох-трьохстолітньої давності.

Шлях до життєрятівного смысло-розуміння і необхідної практичної дії вже вказано, але більше третини століття на нього майже не звертають уваги ні вчені-суспільствознавці, ні тим більше публічні лідери країн і світу, свідомість яких оповита густим неминущим туманом традиційних класичних і неокласичних догм-нерозумінь не лише сучасної, але й реальності взагалі. Сьогодні гламурним бульйоном для цього туману стали економіка знань і наноекономіка, цифрова економіка як різноспрямовані відблиски-відображення традиційного економічного осколка. Проте вони не переходять у новий формат світосприйняття, у якому головне місце повинні займати духовно-моральні цінності та внутрішні мотиви господарювання, що є характерним для теорії голографічного Всесвіту.

Розробка рятівної господарської науки і освіти повинна спиратися на ті теоретичні положення, які сьогодні вже визначають формат постнекласичної людиномірної науки і відповідного бачення Універсуму. У голографічному розумінні Всесвіту як Світобудови почала формуватися *нова наукова картина світу* на засадах створення нової універсальної філософії, яка в господарствознавстві представлена *метаметодологією філософії господарства*. Вихідна точка системи координат світопізнання тут зводиться до розуміння цілісності Всесвіту і всіх його структурних рівнів, що фіксується *законом єдності матерії і духу*, зрозумілим в ширшому плані сучасного гілозоїзму — концепції *загальної одушевленості матерії*.

Вихід з кризового глобального стану традиційної науки неможливий без кардинальної зміни формату мислення і переходу в широке размислювальне предметне поле, що формується *постнекласичним знанням*. Оновлення методології економічних досліджень, а на їх основі й всієї світо пізнавальної науки і сучасної освіти вимагає погляду-входження в *метафізику*, широкі двері в яку відкриває *філософія господарства* як актуальне надбання *розмірковуючого* людства, яка більш глибоко розгортається через *триалектику і особистісну методологію* [див.: 7]. Заклик до розумної і моральної економіки завжди залишиться лише *ідеологічним гаслом*, якщо висхідними категоріями в координатах мислення будуть, як і раніше, прибуток і капітал, а не людина-особистість і господарство. Вибір сьогодні людині вже штучно нав'язаний і заданий *економікізмом*. Проте *не на благо людини*. Людині-особистості на те і дана *свідомість і рефлексія*, щоб вона сумнівалася і *прагнула до інакше якісно можливого*.

«Виплив» економічного мислення за допомогою *некритичного* наслідування на поверхневий рівень, забуття про важливість і потрібність оновленого сутнісного методологічного знання як необхідного інструментарію наукового аналізу та університетської освіти саме і сприяє *розділенню професійної некомпетентності* як символу сучасної наукової «переваги». *Неграмотна вченість* — це привид «освіченості». Зараз він є чи не головним шляхом розширення *деградації*, яка *прикривається маскою науки*. «Подібну вченість ніщо не злякає. Її скромна чарівність полягає в тому, що вона готова співати і танцювати на власному похороні. Культивується мислення в масштабі першого шахового ходу, а коли і він здається надто далекоглядним, то панує софістика типу: «людина буде присутня своєю відсутністю» або прямим цинічним обманом. Брехня і обман — частина життя, *брехня на шкоду собі* — вірна ознака, що *її носії вступили на шлях саморуйнування*, що антропологія перетворюється в свою протилежність» [8, с. 305-306] (виділено нами — О. З., О. Х.). У цих умовах справжні економісти-господарники як *служителі благу людини*, що є неможливим поза входженням в метафізичну картину світу, повинні *об'єднати зусилля і знання*, щоб стати *заслоном* на шляху розлюднення і наукового одурманівання. Якщо цього не відбудеться, то університетська наука і освіта, як і раніше буде животіти кризовою спрямованістю на узбіччя магістральної дороги людського пізнання.

Моральнісна економія, філософія господарства, космізм-універсумізм з його *одухотворюючим зарядом* зараз стає тим необхідним шляхом, який може заповнити *розум, оплодотворений мудростю вікових духовно-моральнісних цінностей*. З спостерігача-імітатора, учня кожен дослідник, викладач, студент повинен стати *діячем*, який пізнає *цілісну реальність*, стає *творцем людяного господарства*. При цьому вельми важливо виходити з того, що «*молодь упноважується суспільством для безпосередніх зіткнень з викликами майбутнього*», а тому так важливо для неї *університетська — цільна, універс-ум-на освіта-знання*, яка в світлі постнекласичної людиномірної науки, її принципів повинна ставати цілісним і рятівним для Людини і Природи *господарствознавством*. Бо, «сьогодні, як і багато століть назад, сенс ідеї Університету найточніше і повно передається буквальним значенням слова *«universitas»* — «сукупність, цілісність, єдність»». Саме цілісність різних елементів, без яких вони не можуть самі по собі існувати і в повній мірі реалізувати себе, і є визначальним в понятті Університету» [9, с. 25].

З іншого боку, при розгляді проблем сучасної університетської освіти слід добре усвідомлювати, що університет *без професора*, який прагне до пізнання *цілісності Універсуму*, просто *неможливий*. Проте для того, щоб університет міг виправдовувати своє високе звання і бути провідником нового людиномірного знання, він має перш за все *дбати про своїх професорів*, їх можливості гідно жити і працювати, вдосконалювати своє знання і передавати його молодим, за якими стойть майбутнє. Тому так важливо розуміти і реалізовувати тезу П. Ф. Друкара про те, що «*суспільство, яке не може забезпечити шкільному вчителю чи університетському викладачеві достойної зарплати*, з точки зору освіти вважається «*відсталим*» [10, с. 313] (виділено нами — О. З., О. Х.).

При цьому сучасність університетської освіти задається-визначається новою презумпцією світопізпання — *фундаментальною онтологією*, що відкриває первинне, незатьмарене буття речей, природно доповнене вченням про порятунок і Спасителя. Тут «*освіта як нова антропологічна школа, заснована на презумпціях порятунку, вчить підпорядковувати всі інструментальні засоби, сформовані конкретним науковим знанням, вищій меті порятунку світу і сотеріологічному покликанню людини*» [11, с. 444-445], а *універси-*

тетське духовне освітнє виробництво покликане формувати **особистість**, в глибині якої **свобода-відповідальність** як предзаданий ціннісний архетип повинна розкривати-здійснювати код людяного господарства-творення.

Університетська освіта повинна задавати метафізичний формат створення нової стратегії національного **духовно-ноосферо-сталого господарського розвитку**. Її фундамент повинен будуватися на **духовно-моральнісних цінностях**, які, в свою чергу, повинні запліднювати цілі такої стратегії. Розуміння **нової парадигми** світорозуміння — **духовно-ноосферо-сталого розвитку** дає змогу органічно об'єднати сутнісні моменти концепції ноосфери і сталого розвитку та теорії про трипостасну — духовно-біо-соціальну природу людини. При цьому визначальною фундаментальною засадою такої парадигми є **духовно-моральнісні цінності** цілісної людської діяльності, а практичне розгортання вказаної природи реалізується шляхом благосної **господарської діяльності** як цілісної сфери творчо-інноваційного життєстверджуючого смислопошуку і самореалізації у процесі створення якісно інакшого можливого людяного майбутнього.

Сутність **духовно-ноосферо-сталого розвитку** можна визначити, виходячи з самої такої назви, де у процесі розвитку органічно поєднуються та взаємодіють три основоположні сфери пізнання-господарювання сучасної людини-особистості: **духовний світ; світ науки і людського розуму; матеріально-технічний світ** забезпечення життедіяльності як сфери перетворення Природи. При цьому безсумнівним є те, що **енергії духовності** пронизують усі три вказані світи, складають певний особливий повсюдний «клей», що пропитує і поєднує ці світи в життетворчу єдність — господарську дійсність, яка реалізує суть **вісхідної синкретичної реальності** в самих найрізноманітніших формах господарювання людини-особистості.

Все це досить аргументовано засвідчує, що становлення і розуміння **постнекласичної людиномірної науки та освіти** сьогодні є **наріжним каменем для реалізації імперативу виживання людства** у цьому понадскладному кризовому турбулентному світі. Основи **людиномірних знань** повинен закладати сучасний **університет**, а для цього слід було б запровадити **повсюдне** вивчення навчального курсу методологічного спрямування **«Постнекласична людиномірна економічна наука»**, проект якого вже розроблено у Харківському каразінському університеті, а курс вивчається магістрантами спеціальності «Міжнародна економіка» на економічному факультеті [12; 13; 14; 15]. Такий університетський навчальний курс безперечно мав би сприяти зміні **світогляду** студентів і викладачів у **людиномірному вимірі**, слугував би глибинному **онтологічно-циннісному** пізнанні-усвідомленню істинної реальності та форм її проявів у сучасній дійсності, розумінню людини-особистості як базового **свободо-відповідального творчого суб'єкта продуктивного перетворення цілісного світу-господарства**, а також формував би більш глибинну наукову картину світу, що спирається на результати досліджень новітньої науки, де **свідомість і внутрішній духовний світ постає джерелом постійних господарських змін**.

Література

1. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство. М. : АСТ: АСТ М. : ПРОФИЗДАТ, 2008. 285 с.
2. Кришнамурти Дж. Образование и смысл жизни. К. : «София»; М. : ИД «София», 2003. 192 с.
3. Задорожный Г. В. Чело-Век как мера развития науки в современном мире // Економічний вісник Національного гірничого університету, 2014. № 4. С. 9–15.
4. Кутырёв В. А., Нилогов А. С. Последнее слово человека самому себе? // Философия хозяйства, 2015. № 5. С. 175–189.
5. Антипов Д. А., Бакиров Э. П. Неолиберализм в образовании: анализ глобальной экономики образования. // Философия хозяйства, 2017. С. 74–90.
6. Шулевский Б. Н. Встречи с Иным в философии хозяйства Ю. М. Осипова. М. : ТЕИС, 2007. 304 с.
7. Задорожный Г. В., Задорожная О. Г. Человечное мирохозяйственное видение (Очерки новой личностной методологии). Харьков : Точка, 2017. 261 с.
8. Кутырёв В. А. Бытие или ничто. СПб. : Алетейя, 2010. 496 с.
9. Садовничий В. А. Университет XXI века. Размышления об университетском образовании. М. : МГУ, 2006. 32 с.
10. Друкер П. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2007. 336 с.
11. Панарин А. С. Стратегическая нестабильность в ХХІ веке. М. : Алгоритм, 2003. 560 с.
12. Задорожний Г. В., Задорожна О. Г. Постнекласична економічна наука // Навчально-методичні вказівки для вивчення навчальної дисципліни при підготовці магістрів економіки за спеціалізацією «Міжнародна економіка». Харків : ХНУ ім В. Н. Каразіна, 2016. 19 с.
13. Задорожный Г. В., О. Г. Задорожная. Человекомерная экономическая наука: проблемы методологии. Харьков : ВННОО имени В. И. Вернадского, 2015. 416 с.
14. Задорожна О. Г. Постнекласичні методологічні засади дослідження сучасного господарства : монографія. Харків : «Точка», 2017. 452 с.
15. Задорожна О. Г. Сучасне господарство: постнекласична методологія як основа розгортання антикризових трансформацій : монографія. Харків : «Точка», 2018. 356 с.